

PŘEDMĚTOVÁ KATEGORIZACE INFORMAČNÍCH ZDROJŮ PRO POTŘEBY KONSPEKTU

Marie Balíková
Národní knihovna ČR

Konspekt jako nástroj pro popis a hodnocení fondů

Jednou z priorit v oblasti knihovnických procesů je koordinovaná tvorba a standardní zpřístupnění knihovnických sbírek, které mají v současnosti stále více heterogenní povahu. Jedná se nejen o tištěné, ale i elektronické dokumenty.

Předpokladem koordinace v oblasti tvorby a využívání těchto sbírek (fondů) je jejich jasný, mezinárodně srozumitelný popis a hodnocení podle jednotného principu.

Mezinárodním standardem aplikovaným v řadě zemí (USA, Austrálie, Mexiko, Nový Zéland, Francie, Holandsko, Anglie, Skotsko, Wales, Estonsko, Česko) se stala metoda Konspektu. Byla vyvinuta v 70. letech skupinou amerických univerzitních knihoven (Research Libraries Group) pro potřeby těchto knihoven. Metoda Konspektu umožňuje popsat knihovní sbírky (knihovní fondy) z několika hledisek. Primárním kritériem je předmětová kategorizace informačních zdrojů tvořících knihovní fondy instituce nebo skupiny institucí, která spočívá v rozčlenění knihovního fondu na základě jejich obsahových charakteristik do tematických kategorií. Další kritéria představují současný stav fondu, strategie budování fondu v rámci jednotlivých tematických skupin a ochrana fondu. Aplikací této metody získáme přehledný a mezinárodně srozumitelný obraz o stávajícím fondu instituce/skupiny institucí, o současné politice a plánech v oblasti doplňování a ochrany fondů.

Nástroje zpřístupnění informací v síťovém prostředí

Efektivní uspokojení informačních potřeb současného uživatele vyžaduje kombinaci různých vyhledávacích nástrojů, mechanismů, rešeršních strategií a metod, které s podporou informačních technologií přispívají k racionálnímu získání dat z heterogenních informačních zdrojů zpřístupňovaných v souborných katalogích, dokumentografických i faktografických databázích, metainformačních systémech (zprostředkovatelských službách), plnotextových databázích a dalších, často kombinovaných zdrojích.

K účinným nástrojům určeným k efektivnímu zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů obsažených v knihovnických sbírkách jednotlivých institucí, případně registrovaných těmito institucemi, se řadí především tematické brány. Tyto předmětově orientované vyhledávací služby tvoří součást informačních bran, které umožňují koncovému uživateli získat zhodnocené kvalitní informace komfortním způsobem: na základě jednoho adekvátně formulovaného dotazu se dobrat ke všem dostupným informacím najednou s využitím jediného, uživatelsky vstřícného rozhraní.

Jedním z předpokladů pro aplikaci obou výše uvedených nástrojů – Konspektu (pro popis a organizaci knihovnických sbírek, tedy i elektronických informačních zdrojů registrovaných knihovnou) a informační brány (metainformačního systému pro uživatelsky vlídné zpřístupnění heterogenních informačních zdrojů) – je předmětová kategorizace informačních zdrojů a informací v nich obsažených.

Předmětová kategorizace informačních zdrojů

Předmětová kategorizace spočívá v rozčlenění vlastních i registrovaných informačních zdrojů do tematických souborů na základě (minimálně) jedné společné obsahové charakteristiky podle předem stanoveného schématu. Společným rysem schémat používaných při předmětové kategorizaci informací je hierarchický princip a postup od obecného k detailnějšímu vymezení tématu.

Schémat předmětové kategorizace

Kategorizační schémata používaná jednotlivými institucemi a jednotlivými službami odpovídají jejich zaměření. Liší se rozsahem pokrytí: instituce zpřístupňující univerzální knihovní fond a služby zaměřené univerzálně používají obecná, univerzální schémata, pomocí nichž se zpřístupňují primární i sekundární dokumenty interdisciplinární a univerzální povahy; prostřednictvím specializovaných schémat se poskytují informace o zdrojích spadajících do jedné, případně několika sémanticky souvisejících domén.

Schémat pro předmětovou kategorizaci se dále liší počtem aplikovaných hierarchických úrovní: nejčastěji se vyskytují schémata umožňující rozčlenění do 2–3 hierarchických úrovní, které se uplatňují v institucích s univerzálním fondem a v populárně zaměřených předmětově orientovaných službách – portálech, vyhledávacích katalogích. Struktura specializovaných schémat bývá složitější, protože reflektuje do velké míry hierarchickou strukturu schémat jednotlivých vědních oborů.

Také počet položek (kategorií, sekcí, podsekcí), do kterých jsou poznatky rozčlenitelné na jednotlivých úrovních, je různý. Počet předmětových kategorií (položek na nejvyšší hierarchické úrovni) se u jednotlivých předmětových vyhledávacích katalogů (síťových služeb) a portálů odborně i populárně zaměřených výrazně liší. Např. evropský metainformační systém sloužící komunitě univerzitních uživatelů – Renardus – kategorizuje informace do deseti základních tematických skupin, Librarians Index to the Internet používá 14 kategorií, v populárních předmětově orientovaných portálech české provenience – Atlas, Seznam – se vyskytuje 12 základních tematických skupin, Google, Yahoo používají 14 kategorií; schéma katalogového internetového vyhledávače Caramba! obsahuje 21 předmětových kategorií, schéma Jednotné informační brány respektuje základních 24 kategorií Konspektu, avšak doplňuje je o 4 odkazy na skupiny knihoven rozlišené geograficky.

Vztah schémat předmětových kategorizací a klasifikačních schémat

K rozčlenění informačních zdrojů a témat v nich obsažených do základních kategorií se v knihovnické praxi používají klasifikační systémy, jejichž prostřednictvím

jsou informace organizovány podle hierarchického principu převážně desetinného; postup od obecného k detailnějšímu tématu je stejný jako u předmětové kategorizace informačních zdrojů. K nejnámější patří univerzální systémy Deweyho desetinné třídění (DDC) a Mezinárodní desetinné třídění (MDT), v některých vědních oborech se používají klasifikace speciální. V klasifikacích desetinného typu se poznatky rozčleňují do 10 (DDC), případně 9 (MDT) základních tematických skupin, zvaných třídy, které se dále člení na podtřídy, oddíly atp. Tato schémata se od schémat používaných v rámci předmětových kategorizací aplikovaných ve vyhledávacích službách odlišují v počtu základních tematických skupin na první hierarchické úrovni: limitující faktor představuje desetinný princip, který nutí knihovnické klasifikační systémy vtěsnat veškeré univerzum poznatků do deseti základních kategorií. Ukazuje se, že pomocí takto členěného schématu není reálné postihnout komplexní a interdisciplinární charakter informací v míře odpovídající skutečným informačním potřebám koncového uživatele publikujícího a vyhledávajícího v síťovém prostředí.

Základní tematické skupiny na nejvyšším hierarchickém stupni předmětových kategorizačních schémat aplikovaných v síťovém prostředí nebývají obvykle propojeny se znaky univerzálních klasifikačních systémů. Informace na této nejvyšší úrovni jsou členěny do kategorií, které respektují konkrétní potřeby konkrétní komunity uživatelů, proto seskupení jednotlivých podsekcí do základních kategorií neodpovídá jednotlivým třídám klasifikací, není tudíž možné propojit základní kategorii s jedním klasifikačním znakem hlavní třídy.

Integrace klasifikačních schémat do schémat aplikovaných při předmětové kategorizaci na dalších hierarchických úrovních – úrovni sekcí a podsekcí – je přínosná, protože se podílí na standardizaci a unifikaci nástrojů určených ke zpřístupnění informací v síťovém prostředí, umožňuje snadné přeskupení jednotlivých témat do skupin, které odpovídají konkrétním dílčím potřebám jednotlivých komunit uživatelů, a přispívá tak ke zkvalitnění rešeršních strategií vyhledávacích služeb.

Všechna schémata používají pro zobrazení abecední princip řazení tematických oblastí, specializovaná schémata a schémata sloužící knihovnické veřejnosti umožňují i systematický přístup.

Srovnání jednotlivých schémat

Populární portály slouží široké, blíže nespécifikované komunitě uživatelů, zpřístupňují informace žádané touto komunitou. Počet základních kategorií se pohybuje v rozmezí 12–14. Schémata aplikovaná v těchto vyhledávacích službách nebývají propojena s klasifikačním schématem ani na úrovni sekcí a podsekcí, což se nejvíce projevuje v rozdílném počtu hierarchických úrovní, do kterých jsou členěny informace v rámci jednotlivých domén zpřístupňovaných touto službou. Lze však konstatovat, že se ve většině případů používají tři hierarchické úrovně. Větší počet položek na jednotlivých úrovních je organizován podle abecedního principu. Terminologie odpovídá potřebám uživatelů, výskyt odborných termínů je dán jejich všeobecným používáním.

Srovnání předmětové kategorizace aplikované v populárním portálu Seznam s kategorizací aplikovanou pro potřeby Konspektu a Jednotné informační brány

Seznam	JIB	Seznam	JIB
Cestování	Geografie Geologie Vědy o zemi	Služby a informace	Ekonomické vědy, obchod
Instituce	Organizace	Společnost	Psychologie Sociologie Politické vědy Lékařství
Kultura a umění	Divadlo, film, tanec Hudba	Věda a technika	Antropologie, etnografie Fyzika Chemie Biologické vědy Geografie Geologie Historie Matematika Technika, technologie
Obchod a prodej	Ekonomické vědy, obchod	Vzdělání	Výchova a vzdělávání
Počítače a Internet	Výpočetní technika	Zábava	Tělesná výchova a sport Rekreace Literatura
Průmysl a výroba	Technika, technologie, inženýrství	Zpravodajství	

Vazba předmětově orientovaných služeb poskytujících informace knihovnické veřejnosti, tedy informačních bran včetně bran tematických, zabývajících se budováním kvalitních sbírek tematicky strukturovaných heterogenních in-

formačních zdrojů, na klasifikační schémata je, na rozdíl od populárních vyhledávacích katalogů, evidentní.

Důkazem toho je schéma kategorizace brány Renardus, které respektuje Deweyho klasifikaci v plném rozsahu, tedy i na první hierarchické úrovni.

Computers, information & general reference	Social sciences	Arts & recreation
Philosophy & psychology	Language	Literature
Religion	Science	History & geography
	Technology	

Zároveň je patrné i úskalí pramenící z tohoto úzkého propojení tradičních klasifikačních schémat se schématem předmětové kategorizace aplikovaným v síťovém prostředí. Aplikované vědy, mezi které se např. řadí i lékařství, se skrývají pod verbálním označením Technologie. Jenom zkušený uživatel tuší, že informace týkající se lékařství může nalézt pod tímto označením.

Z uvedeného je zřejmé, že pro rychlou orientaci uživatele je výhodnější nabídnout už v prvním plánu členitější kategorizaci, jako je tomu např. v Jednotné informační bráně.

Antropologie, etnografie	Lékařství
Biologické vědy	Matematika
Divadlo, film, tanec	Politické vědy (Politologie, politika, veřejná správa, vojenství)
Ekonomické vědy, obchod	Právo
Filozofie a náboženství	Psychologie
Fyzika a příbuzné vědy	Sociologie
Geografie. Geologie. Vědy o zemi	Technika, technologie, inženýrství
Historie a pomocné historické vědy. Biografické studie	Tělesná výchova a sport. Rekreační
Hudba	Umění, architektura, muzeologie
Chemie. Krystalografie. Mineralogické vědy	Výchova a vzdělávání
Jazyk, lingvistika a literatura	Výpočetní technika
Knihovnictví, informatika, všeobecné, referenční literatura	Zemědělství

Porovnání na úrovni tematických skupin nižší úrovně vykazuje řadu shodných rysů:

Renardus

Top Level Subjects

□ Philosophy & psychology

□ Psychology

□ Specific topics in psychology

□ Comparative psychology

Předmětová kategorizace Konspekt/JIB

Psychologie
133 Okultismus
159.9 Psychologie
159.93/.94 Senzorické a motorické funkce. Emoce. Vůle
159.95 Vyšší duševní procesy
159.96 Zvláštní duševní stavy a procesy
159.97 Psychopatologie
159.92 Vývojová psychologie. Individuální psychologie
159.929 Srovnávací psychologie
159.98 Aplikovaná psychologie

Výhody plné integrace klasifikačních schémat

Plná integrace klasifikačních schémat tradičního typu do schémat používaných v rámci předmětových kategorizací na dalších hierarchických úrovních se jeví jako prospěšná, protože spoluutváří standardní mezinárodně srozumitelné prostředí, které je jednou z podmínek komfortního zpřístupnění informačních zdrojů v síťovém prostředí.

Zapojení klasifikačního systému do procesu zpřístupnění informací navíc umožňuje:

- kompatibilitu údajů vyjadřujících obsahové charakteristiky
- sémantickou interoperabilitu
- tematickou navigaci především v rozsáhlých univerzálních sbírkách
- potřebné zúžení a rozšíření dotazu
- potřebnou míru flexibility
- vícejazyčný přístup
- zpřístupnění a prezentaci informací odpovídající potřebám individuálních uživatelů

V širším kontextu mohou klasifikační znaky napomoci k optimalizaci vazeb selekčních termínů se zdrojovými dokumenty výběrem vhodných termínů určených k propojení pomocí hypertextových odkazů a usnadnit tak vzájemné propojení informačních zdrojů různého

typu; klasifikační systém může také přispět k formování uživatelských profilů a individuálních webových stránek.

Úskalí plné integrace klasifikačních schémat

Pro postižení problematiky integrace klasifikačních systémů do procesu zpřístupnění informací v celé šíři je nutné zmínit i jistá úskalí plynoucí z rozdílů patrných v procesu zpřístupňování informací obsažených v klasických a síťových dokumentech. Klasické dokumenty zpřístupňuje vyškolený katalogizátor, který ukládá selekční prvky do bibliografických formátů (UNIMARC, MARC 21); má k dispozici integrovaný soubor autoritních termínů, které po vložení do záznamu může v případě potřeby editovat. U termínu, který „nestáhne“ ze souboru řízených termínů (tuto možnost by však neměl využívat, povinností je ukládat pouze řízené termíny), má k dispozici nástroj pro validaci použitého termínu. V případě neexistence příslušného autoritního termínu u uzavřených systémů (tezaurů, řízených slovníků, apod.) i u otevřených systémů (univerzálních autoritních souborů vznikajících „metodou zdola“) použije nejbližší nadřazený termín a navrhne potřebný termín jako kandidáta na deskriptor nebo preferovaný výraz (větší šanci na schválení má u otevřených systémů).

V síťovém prostředí zpřístupňuje elektronický dokument většinou autor; i když mnohdy má k dispozici interaktivní formulář pro „popis“ dokumentu, ve většině případů nejsou autoritní soubory prvků sloužících k popisu a selekci zpřístupňovaných dokumentů do metadatových formátů (Dublin Core) integrovány. Pro neškoleného autora je nesmírně složité respektovat komplikovaná katalogizační pravidla, používat autoritní termíny a využívat metodu (polo)řízené indexace a klasifikace, případně jiné poloautomatické postupy. Před námi stojí nelehký úkol nabídnout subjektu a zároveň i zprostředkovateli informací (autorovi) adekvátní nástroje pro snadnou prezentaci jeho dokumentů v síťovém prostředí tak, aby uživatel – příjemce informací – mohl při řešení využít všech aspektů plné integrace klasifikačních schémat a schémat předmětové kategorizace do procesu zpřístupnění informačních zdrojů.

Předmětová kategorizace informačních zdrojů pro potřeby Konspektu

Již bylo uvedeno, že metoda Konspektu byla vyvinuta v 70. letech skupinou amerických univerzitních knihoven (Research Libraries Group) pro potřeby těchto knihov-

ven. Tato skutečnost se markantně projevila v přijatém schématu pro kategorizaci fondů. Schéma rozčleňovalo informace do dvou úrovní: bylo definováno 25 základních tematických skupin (kategorií) a 8000 předmětů (sekci na nejnižším hierarchickém stupni). Ke kategoriím a předmětům byly připojeny klasifikační znaky nejrozšířenějšího systému v amerických univerzitních knihovnách, tj. LCC (Library of Congress Classification). Později po zapojení dalších knihoven (Public libraries) byly do této předmětové kategorizace integrovány znaky klasifikačního systému DDC. V souvislosti s tímto rozšířením dochází k zásadní změně: počet základních obsahových složek na nejvyšší úrovni tzv. Divisions se snižuje na 24, definuje se cca 500 kategorií druhé hierarchické úrovně nazvaných skupiny Konspektu, které se dále člení do 4000 předmětů. Zároveň se ukazuje nereálnost integrace klasifikačních znaků na první hierarchické úrovni této specifické předmětové kategorizace „šité na míru“ skupině kooperujících institucí, protože uskupení témat na této úrovni jsou velmi různorodá a nelze je identifikovat se znakem pro jednu třídu klasifikačního systému. Klasifikační znaky systému DDC je možno integrovat až na dalších úrovních.

Základním předpokladem pro aplikaci tohoto mezinárodního standardu v našem prostředí bylo vytvoření konkordančních tabulek mezi klasifikačními systémy DDC a MDT a zohlednění některých témat, která nebyla v původní předloze této metody obsažena.¹⁾

Konkordance DDC – MDT²⁾

Klasifikační systém MDT vznikl úpravou DDC. Tato úprava spočívala:

- v přizpůsobení klasifikačního systému evropským poměrům
- v rozšíření notačního systému o:
 - nástroje (spojovací symboly) pro tvorbu syntetických komplexních znaků
 - tabulky všeobecných a specifických pomocných znaků

Enumerativní systém DDC (jeho výčtová struktura) se změnil v podrobnější víceúčelový klasifikační systém, který lze charakterizovat jako třídění převážně syntetické povahy.

V důsledku toho došlo k porušení původně vyváženého vztahu mezi hlavními znaky obou třídění: ekvivalentem hlavního znaku DDC je mnohdy znak MDT rozšířený o připojené pomocné znaky specifické i všeobecné povahy, např.:

DDC		MDT	
336	Public Finance	336.1/.5	Veřejné finance
337	Internal Economics	339.7/.9	Světová ekonomika a mezinárodní finance
381	Internal Commerce	339.3	Vnitřní obchod
382	International Commerce	339.5	Zahraniční obchod
388	Transportation, Ground Transportation	656	Doprava
		656.1/.5	Pozemní doprava
180	Ancient, Medieval Philosophy	14(3)	Antická, starověká filozofie
190	Modern Western Philosophy	14(100-15)“15/20“	Moderní západní filozofie

V systému MDT dochází k reorganizaci jednotlivých tříd: některé bloky se přemísťují, např. doprava přeřazena z třídy 38 do třídy 65, management z třídy 65 do 005 apod.

Pro jednu notaci DDC existuje několik ekvivalentů v systému MDT (např. Dějiny).

Úprava původní předlohy předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu

Některá z našeho pohledu důležitá témata nejsou v původní kategorizaci metody Konspektu zohledněna vůbec, např. česká literatura a čeština, které jsou v systému DDC zahrnuty do skupiny Other Literatures, Other Languages.

Cílem aplikace metody Konspektu je koordinovaná tvorba fondů na institucionální, národní i mezinárodní úrovni; předpokladem, jedním ze základních kritérií, je tematická struktura fondů. Tematické porovnání fondů nelze provést na základě hrubé kategorizace, k porovnání je nutné adekvátním způsobem členěné schéma. Počet obsahových položek – skupin Konspektu – byl v některých naléhavých případech rozšířen.

Úprava původní předlohy této předmětové kategorizace spočívá v:

- rozšíření počtu skupin Konspektu
- ve zrušení některých skupin Konspektu
- promítnutí změn realizovaných v klasifikačním systému MDT

Rozšíření počtu skupin Konspektu

Při rozšiřování počtu skupin Konspektu byly vedle požadavků vyplývajících z nutnosti pokrýt pro nás významná témata (Dějiny Česka, evropské jazyky a literatury) respektovány oprávněné požadavky kooperujících institucí.

Rozšíření počtu skupin Konspektu si vynutila také již výše zmíněná rozdílnost v chápání jednotlivých témat v obou prostředích a v důsledku toho rozdílnost v jejich zařazení v hierarchické struktuře obou systémů, např. změny realizované v oblasti antropologie, práva, v pojetí pomocných historických věd.

K rozšíření počtu tematických skupin na druhé hierarchické úrovni jsme museli také přistoupit v případě aktualizací realizovaných v klasifikačním systému MDT, např. třída 2. Náboženství, zavedení nových témat, např. Biotechnologie v předmětové kategorii 2. Biologické vědy.

K rozšíření počtu skupin Konspektu jsme přistoupili i v oblasti literatury. Původní třídění neumožňovalo oddělení dokumentů obsahujících literárněvědné studie (rozbory jednotlivých literárních děl, hodnocení celých úseků literárních dějin) od dokumentů obsahujících beletristická díla samotná. Proto byly zavedeny speciální skupiny Konspektu týkající se jednotlivých národních literatur – národní literatura (o ní), do kterých se zařazují

díla obsahující teoretické práce týkající se všech uměleckých žánrů příslušné národní literatury.

Redukce skupin Konspektu obsažených v původní předloze

Zrušeny byly některé skupiny Konspektu, jejichž klasifikační znak, který je součástí systému DDC, např. znak 399 – Customs of war and diplomacy, nemá paralelu v systému MDT. Dokumenty na toto téma se zařazují do skupiny Konspektu 355/359 – vojenství. Byly redukovány skupiny Konspektu přidělované v rámci národních literatur jednotlivým uměleckým žánrům: jako samostatné se přidělují pouze skupiny týkající se prózy, poezie a dramatu. Zbývající, např. eseje, literární korespondence, řečnické umění, literární kuriozity, se zařazují pod příslušnou národní literaturu.

Promítnutí změn realizovaných v klasifikačním systému MDT od roku 1995

K rozsáhlejším úpravám bylo nutno přistoupit v předmětových kategoriích 5 Filozofie. Náboženství a 18 Sociologie, ve kterých se do systému třídění pro potřeby Konspektu promítly aktualizace základního souboru znaků Mezinárodního desetinného třídění (restrukturalizace obou tříd).

Drobné úpravy, týkající se rozšíření slovních formulací apod., byly provedeny v kategoriích 2 Biologické vědy, 7 Geografie. Geologie. Vědy o zemi, 6 Fyzika a příbuzné vědy, 14 Lékařství, 15 Politické vědy, 16 Právo, 19 Technika, technologie, inženýrství, 21 Umění, architektura, muzeologie, 22 Výchova a vzdělávání, 23 Výpočetní technika.

Charakteristika některých vybraných předmětových kategorií

V první předmětové kategorii nazvané Antropologie, etnografie jsou zahrnuty informace týkající se antropologie, etnografie, etnologie a sociologie kultury.³⁾

Tématem předmětové kategorie č. 2 jsou biologické vědy. Do této kategorie se řadí i problematika životního prostředí (ochrana, znečištění). V letošním roce byla tato kategorie rozšířena o skupinu Konspektu 60 Biotechnologie. Genetické inženýrství. (Průmyslová mikrobiologie. Klonování. Biotika).

Do předmětové kategorie č. 3 se řadí informace z tematické oblasti Divadlo, film, tanec.

V předmětové kategorii č. 4 se rozčleňují poznatky z oblasti Ekonomické vědy, obchod.

V této kategorii se markantně projevuje rozdíl ve struktuře klasifikačních systémů MDT a DDC působený mimo jiné i přesunem problematiky telekomunikací, dopravy a spojů z oddílů 383-389 do 654, 656 a právě probíhající restrukturalizací oddílu 65, tj. přemístěním problematiky managementu do uvolněné třídy 005.

Ekonomické vědy, obchod – Business and economics

DDC		MDT		Poznámka
310	General statistics	314	Statistika	
330	Economics	33	Ekonomie	
331	Labour economics	331	Práce	Ekonomika a organizace práce. Odbory. Mzdy, odměňování. Pracovní podmínky. Trh práce
332	Financial economics	336.7	Finance	Bankovníctví. Peníze. Finanční trhy
333	Economics of land and energy	332	Regionální ekonomie, regionální ekonomika	
334	Cooperatives	334	Formy organizace a spolupráce v ekonomice	
330.1	Economic systems, schools, theories	330.8	Ekonomické teorie, doktríny, směry	
336	Public finance	336.1/.5	Veřejné finance	Daně. Poplatky. Veřejné výdaje. Rozpočet. Fiskální politika
337	International economics	339.7/.9	Světová ekonomika a mezinárodní finance	Mezinárodní hospodářské vztahy
338	Production	338.3/.4	Hospodářská a výrobní odvětví	
339	Macroeconomics and related topics	330.5+338	Národní hospodářství a hospodářská politika	
368	Insurance	368	Pojišťovnictví	Pojistná matematika
380	Commerce, communication, transportation	339	Obchod	
381	Internal commerce (domestic trade)	339.3	Vnitřní obchod	
382	International commerce (foreign trade)	339.5	Zahraniční obchod. Mezinárodní obchod	
383	Postal communication	656.8	Poštovní služby a správa	
384	Communications, telecommunication	654	Telekomunikace a dálkové řízení	
385	Railroad transportation	656.2	Železniční doprava	
386	Inland waterway and ferry transportation	656.62	Říční doprava	
387	Water, air, space transportation	656.6/.7	Vodní a letecká doprava	
388	Transportation	656	Doprava	
388.1-.4	Ground transportation	656.1/.5	Pozemní doprava	
650	Management and auxiliary services	005	Management. Řízení	

DDC		MDT		Poznámka
651	Office services	005.91/.92	Kancelář	Vedení kanceláře. Kancelářské postupy. Kancelářská práce
652	Processes of written communication	005.91:82-6	Úřední korespondence	Písemná komunikace. Zprávy
653	Shorthand	003.05	Psaní a stenografie	Psaní na stroji. Psaní na počítači. Těsnopis
657	Accounting	657	Účetnictví	
658	General management	658	Řízení a správa podniku	
659	Advertising and public relations	659	Reklama. Public Relations. Média	Práce s informacemi (poradenství)

Předmětová kategorie č. 5 se zabývá poznatky z oblasti filozofie a náboženství.

Původní předloha neumožňovala zařadit všechna témata významná z hlediska obsahové charakteristiky našich knihovních fondů. Do této předmětové kategorie musely být připojeny klasifikační znaky DDC a anglické ekvivalenty těchto skupin Konspektu: 13 Filozofie ducha, 2-74 Náboženské právo. Církevní právo, 27-5 Křes-

ťanské umění a symbolika. Duchovní život, 21 Prehistorická a primitivní náboženství, 25 Náboženství starověku, 29 Moderní duchovní hnutí.

K anglickému originálu skupin Konspektu 180 Ancient philosophy, 180 Oriental philosophy, 190 Modern western philosophy byly připojeny ekvivalentní notace MDT a verbální termíny.

Ukázka předmětové kategorie č. 5

DDC		MDT		Poznámka
100	Philosophy	101	Filozofie	
110	Metaphysics	11	Metafyzika	Ontologie, kosmologie, filozofie přírody. Estetika
120	Epistemology, causation, humankind	165	Teorie poznání. Epistemologie	
122-129	Special metaphysics	122/129	Speciální metafyzika	
128.2	Mind	13	Filozofie ducha	
140	Specific philosophical schools and viewpoints	14	Filozofické systémy a hlediska	Dějiny filozofie
160	Logic	16	Logika	
170	Ethics (moral philosophy)	17	Etika. Morální filozofie	Praktická filozofie
180	Ancient philosophy	14(3)	Antická, starověká filozofie	
180	Medieval philosophy	14(100)“04/14“	Středověká filozofie	
180	Oriental philosophy	14(100-11)	Orientální filozofie	
190	Modern western philosophy	14(10015) “15/20“	Moderní západní filozofie	
200	Religion	2	Náboženství	Teologie. Religionistika
210	Philosophy and theory of religion	2-1	Přirozená teologie Náboženská filozofie. Religionistika	Teodicea. Mytologie

DDC		MDT		Poznámka
220	Bible	2-23/-27	Bible. Bibliстика	
291.84	Religious law	2-74	Náboženské právo. Církevní právo	
230	Christian theology, Christian doctrinal theology	27-1/-2	Křesťanská teologie. Dogmatická teologie	
240	Christian moral and devotional theology	27-4	Praktická teologie Morální teologie	
250	Local Christian church and Christian religious orders	27-46/-48	Pastorální teologie	
246-248	Art in Christianity. Church furnishing. Christian experience, practice, life	27-5	Křesťanské umění a symbolika. Duchovní život	
260	Christian social and ecclesiastical theology	27	Křesťanství. Křesťanská církev všeobecně. Eklesiologie	Liturgie Sociální učení církve. Organizace a struktura církve
255	Religious congregations and orders	27-78	Křesťanská sdružení, spolky a organizace. Řeholní řády	
270	Church history	27-9	Dějiny křesťanské církve	Hereze
280	Denominations and sects of Christian church	271/279	Křesťanské církve, sekty, denominace	
291.042	Prehistoric and religions and religions of nonliterate peoples	21	Prehistorická a primitivní náboženství	
294	Religions of Indic origin	22/24	Náboženství Dálného východu. Indická náboženství. Hinduismus. Buddhismus	
292-293	Classical (Greek and Roman), Germanic religion	25	Náboženství starověku	
296	Judaism	26	Judaismus	
297	Islam	28	Islám	
299.9	Religions of other origin	29	Moderní duchovní hnutí	

Aplikace předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu v našem prostředí

Cílem aplikace této metody je získat jednotný tematicky strukturovaný popis heterogenních informačních zdrojů pro potřeby koordinovaného budování knihovních sbírek a knihovních fondů a pro tvorbu nástroje určeného ke zpřístupnění kvalitních (zhodnocených) heterogenních informačních zdrojů v síťovém prostředí, tj. tematických bran, které představují jednotlivé složky vzájemně propojitelných informačních bran. Využití údajů získaných aplikací této předmětové kategorizace informačních zdrojů jako selekčních prvků pro tvorbu tematických bran ovlivnilo způsob zápisu těchto údajů v bibliografických a metadatových záznamech.

Zápis údajů předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu (skupin Konspektu) v bibliografických záznamech

Záznam skupiny Konspektu představuje organickou součást bibliografických a metadatových záznamů vytvářených institucemi, které se aktivně přihlásí ke koordinované tvorbě knihovních sbírek a které hodlají participovat na tvorbě tematických bran.

Údaje týkající se skupiny Konspektu se uvádějí v bibliografickém záznamu v plném znění: klasifikační znak MDT doprovázený slovním vyjádřením. Z důvodů budoucí využitelnosti tohoto selekčního prvku jako nástroje pro vyhledávání v cizojazyčném prostředí a jako nástroje sémantické interoperability na institucionální, národní a mezinárodní úrovni se u elektronických informačních zdrojů uvažuje o plné integraci i anglické varianty jednotlivých skupin Konspektu.

Pro zápis údaje „skupina Konspektu“ bylo zvoleno pole určené k zápisu předmětové kategorie, tj. pole 615 UNIMARC. Bibliografický formát.

Struktura pole

615 In klasifikační znak MDT la verbální termín v češtině

Příklad

615 In 316.7 la Sociologie kultury

Příklad bibliografického záznamu (formát UNIMARC) obsahující údaj skupina Konspektu v poli 615

FMT BK
BAS 01
001 np9433892
005 20020124
010 la 80-901561-4-2 lb brož.
020 la CZ lb np 9433892
100 la 19941111d1994 m y0czy0103 ba
1010 la cze
102 la CZ
105 la y z 000yy
2001 la Xenofobův národnostní průvodce li Francouzi lf Nick Yapp, Michel Syrett lg [překlad Josef Hlobil]
205 la Vyd. 1.
210 la Praha lc Sagitta ld 1994
215 la 64 s. ld 18 cm
6060 la Francouzi
6060 la národní mentalita
6060 la kultura a společnost ly Francie
608 la příručky
615 In 316.7 la Sociologie kultury
660 la e-fr---
675 la 159.922.4
675 la 316.728
675 la 316.72/.75
675 la (44)
675 la (035)
700 1 la Yapp lb Nick l3 jn19981002431 l4 070
701 1 la Syrett lb Michel l4 070
801 0 la CZ lb ABA001 lc 19941111 lg AACR2
801 2 la CZ lb ABA001 lc 20020124 lg AACR2R
901 lf 1. vyd. lg ISBN zkontrolováno pouze podle báze NKC lo 20001005
920 la np 9433892
VAH 14

Autoritní záznamy skupin Konspektu

Pro zajištění standardního prostředí při ukládání údajů skupin Konspektu v bibliografických záznamech a směnitelnosti těchto údajů na institucionální, národní i mezinárodní úrovni byl vyvinut speciální autoritní soubor obsahující autoritní záznamy skupin Konspektu, který je součástí báze věcných autorit.

Autoritní záznam skupiny Konspektu obsahuje vedle obvyklých administrativních polí následující pole s těmito hodnotami⁴⁾:

FMT SK
LDR ----nx 22----- 45
001 sk*****
005
100 la 20010813aczey0103 ba
290 In klasifikační znak MDTla verbální termín v češtině
3309 la Poznámka
490 0 In klasifikační znak DDCla verbální termín v angličtině l8 eng
590 9 lk pořadové číslo předmětové skupiny la verbální termín označující předmětovou skupinu v češtině l5 g
801 0 la CZ lb ABA001 lc 20010813

Záhlaví autoritního termínu (pole 290) obsahuje klasifikační znak a verbální označení skupiny Konspektu v češtině, ekvivalentní klasifikační znak DDC a verbální označení v angličtině se zapisují jako odkazovaný termín (pole 490). Název předmětové kategorie, označený pro snadnější orientaci uživatele hvězdičkou, včetně pořadového čísla předmětové kategorie se zapisuje jako nadřazený termín v poli 590.

Příklad autoritního záznamu skupiny Konspektu

FMT SK
LDR -----nx 22----- 45
001 sk135909
005 20020626211937.0
100 la 20010813aczey0103 ba
290 ln 316.7 la Sociologie kultury
3309 la Kulturní kontext společenského života
490 0 ln 306 la Culture and Institutions l8 eng
590 9 lk 18 la *Sociologie l5 g
801 0 la CZ lb ABA001 lc 20010813
SYS 000135909

Autoritní záznam předmětové kategorie

V záhlaví záznamu předmětové kategorie (pole 290) se uvádí pořadové číslo předmětové kategorie v podpoli *k*, v podpoli *a* se uvádí verbální termín označující název předmětové kategorie v češtině. V poli 590 se uvádějí klasifikační znaky jednotlivých skupin Konspektu a verbální ekvivalenty v češtině jako podřazený termín.

FMT SK
LDR -----nx 22----- 45
001 sk133275
005 20021203122947.0
100 la 20021129cczey0103 ba
290 lk 18 la *Sociologie
590 1 ln 30 la Teorie, metodologie společenských věd l5 h
590 1 ln 316 la Sociologie l5 h
590 1 ln 308 la Sociografie l5 h
590 1 ln 316.4/.7 la Sociální interakce l5 h
590 1 ln 316.4 la Sociální procesy l5 h
590 1 ln 314 la Demografie l5 h
590 1 ln 316.3 la Globální společnosti. Sociální struktura. Sociální skupiny l5 h
590 1 ln 316.33 la Ekonomická sociologie. Sociologie institucí, lidských sídel a komunit l5 h
590 1 ln 326 la Otroctví l5 h
590 1 ln 36 la Zajištění duševních a materiálních potřeb l5 h
590 1 ln 364 la Sociální problémy vyžadující podporu a pomoc. Sociální zabezpečení l5 h
590 1 ln 364-1/-7 la Druhy sociální pomoci a služeb l5 h
590 1 ln 364.3 la Sociální pojištění. Zdravotní pojištění l5 h
590 1 ln 366 la Požadavky na bydlení a jejich uspokojování l5 h
590 1 ln 366 la Ochrana spotřebitele. Chování spotřebitele l5 h
590 1 ln 343.97 la Kriminologie l5 h
590 1 ln 343.8 la Vězeňství l5 h
590 1 ln 061.23 la Organizace se specializovaným zaměřením a činnostmi l5 h
590 1 ln 649 la Domácí péče o děti, nemocné a hosty l5 h
801 0 la CZ lb ABA001 lc 20021129
SYS 000133275

Předmětová kategorizace pro potřeby Konspektu a Vybrané znaky MDT

Oba systémy slouží k hrubému rozčlenění informačních zdrojů, tedy k makroklasifikaci. Kombinace klasifikačních znaků a verbálního ekvivalentního termínu v češtině (s možností aplikace i anglické varianty), která představuje základní prvek předmětové kategorizace aplikované v rámci JIB a metody Konspektu, se považuje za nástroj efektivního pořádání a zpřístupnění klasických i elektronických informačních zdrojů.

Pro knihovny, které se rozhodnou plně aplikovat metodu Konspektu a umožnit tak komplexní zpřístupnění svých sbírek tím, že budou participovat na tvorbě tematických

bran, bude zřejmě nevýhodné přidělovat při tvorbě sekundárních informačních zdrojů klasifikační znaky obou makroklasifikačních systémů. Tyto instituce budou zřejmě preferovat přidělování skupin Konspektu, koexistence obou systémů (údajů předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu a Vybraných znaků) se však nevylučuje.

Před implementací skupin Konspektu je třeba zajistit připojení potřebného pole do pracovních listů v rámci aplikací jednotlivých systémů a integraci autoritního souboru skupin Konspektu do šablon jednotlivých systémů.

Autoritní soubory skupin Konspektu v češtině a angličtině a konkordance skupin Konspektu a Vybraných znaků MDT jsou dostupné na adrese <http://www.nkp.cz/standard/konspekt.htm>.

Ukázka konkordance skupin Konspektu a Vybraných znaků MDT

Vybrané znaky MDT	MDT/Kon	Slov.ces./Kon	Pozn/Kon	DDC	Slov.ang./Kon
316.7 Sociologie kultury. Kulturní kontext společenského života	316.7	Sociologie kultury	Kulturní kontext společenského života	306	Culture and institutions
304 Sociální problémy. Sociální, kulturní praxe. Způsob života	304	Kulturní politika		306.2	Culture and institutions (Cultural policy)
39 Etnologie. Etnografie. Národopis. Zvyky. Obyčeje. Tradice. Život lidu (způsob života). Folklór (lidové zvyky)	39	Etnologie. Etnografie. Folklór		390	Customs, etiquette, folklore
391 Oděv, šaty, kroje, móda, ozdoby	391	Oděv, móda, ozdoby		391	Customs and personal appearance
392 Zvyky, mravy, obyčeje v soukromém životě	392	Zvyky, mravy, obyčeje v soukromém životě		392	Customs of life cycle and domestic life
393 Smrt. Zacházení s mrtvými. Pohřby. Obyčeje při úmrtí	393	Smrt. Pohřby. Obyčeje při úmrtí		393	Death customs
394 Veřejný život. Společenský život. Život lidu	394	Veřejný a společenský život. Každodenní život		394	General customs
395 Společenský ceremoniál. Etiketa. Dobré způsoby, chování. Společenské zvyklosti. Hodnost. Titul	395	Společenské chování. Etiketa		395	Etiquette (manners)
398 Folklór v užším smyslu	398	Folklór		398	Folklore
599 Mammalia. Savci	599.89	Hominidae. Hominidi - lidé		599.9	Hominidae Homo sapiens
572 Antropologie. Somatologie. Morfologie. Plemena	572	Antropologie	Politická, sociální, kulturní, fyzická	301	Sociology and anthropology

Závěr

Význam aplikace předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu/JIB

Aplikace údajů předmětové kategorizace Konspekt/JIB v jednotlivých záznamech o informačních zdrojích (klasických i elektronických) a ve specifických metadatových záznamech určených k popisu na úrovni sbírek podporuje:

- paralelní vyhledávání na úrovni sekundárních záznamů o jednotlivých dokumentech i na úrovni celých sbírek

- integrovaný přístup k heterogenním informačním zdrojům ve vícejazyčném prostředí

Přínos konkordance klasifikací

- Konkordance klasifikačních znaků DDC a MDT, která je výsledkem intelektuálního mapování, představuje:
- jednotný standard pro popis a zpřístupnění informačních zdrojů na úrovni předmětových kategorií a subkategorií
 - mezinárodně používaný propojovací jazyk
 - nástroj pro tvorbu předmětově orientovaných meta-informačních systémů v mezinárodním prostředí

- nástroj pro konverzi lokálních klasifikačních systémů do univerzálních klasifikačních systémů

Předpokládáme, že začátkem roku 2004 se kooperující knihovny začnou připojovat k předmětové kategorizaci vlastních i registrovaných informačních zdrojů a splní tak jednu ze základních podmínek pro standardní popis knihovních fondů metodou Konspektu a pro kooperativní tvorbu tematických internetových bran jako součásti předmětově orientovaných vyhledávacích služeb.

Poznámky:

- 1) The conspectus structure is not classification or call number based. It is rather based upon subjects with classification or call numbers provided as navigation tools in complex collections with changing classification practices. The RLG Conspectus was developed using the Library of Congress Classification (LCC) scheme as a guide because the majority of their members, and most of the largest libraries in the U.S. used LC to organize their collections. Because we were interested in smaller libraries-school, public, special, and smaller academic collections-there was a need for a conspectus structure that would parallel as closely as possible the one developed for the research libraries but would use the Dewey Decimal Classification scheme most often used in smaller libraries in the U.S. and elsewhere.....
Improvements are the innovations of creative librarians who adapt existing theory and practice to meet collection management challenges....
Librarians adapt the conspectus to a variety of national cultures and information environment
(Bushing, Mary. The Evolution of Conspectus Practice in Libraries: The Beginnings and the Present Applications [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2001 [cit. 2001-10-16]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.caslin.cz:7777/caslin01/sbornik/conspectus.html>.
- 2) Detailní charakteristika obou systémů, konkordance, možnosti aplikace v síťovém prostředí není předmětem tohoto příspěvku a bude řešena v samostatné studii.
- 3) Antropologie je zde pojímána v širším slova smyslu, ne pouze jako sociokulturní věda; dělí se na antropologii politickou, sociální, kulturní a fyzickou a zahrnuje poznatky o původu a vývoji člověka, o postavení člověka v přírodě, ve světě, o jeho poslání; o původu a historii lidských skupin, o jejich struktuře a fungování. Předmětová kategorie obsahuje i etnografii, která se zabývá hmotnou a duchovní lidovou kulturou národů a etnických skupin, i etnologii zabývající se studiem kulturních jevů a řešící problémy teorie kultury.
- 4) Autoritní záznam skupiny Konspektu
Návěští záznamu
-----nx^^22-----^^45^^
001 - identifikační číslo záznamu
005 - datum posledního zpracování záznamu
100 - všeobecná data zpracování
290 - záhlaví: skupina Konspektu
Pole obsahuje klasifikační znak MDT zapsaný v podpoli \$n a slovní označení skupiny Konspektu v češtině uvedené v podpoli \$a jako záhlaví.
330 - informační poznámka a poznámka o rozsahu
490 - směřování odkazu „viz“ – klasifikační znak DDC zapsaný v podpoli \$n a slovní označení skupiny Konspektu v angličtině uvedené v podpoli \$a
Pole obsahuje směřování pro skupinu Konspektu v angličtině, z níž se provádí odkaz na záhlaví v češtině.
590 - směřování odkazu „viz též“ – předmětová kategorie
V tomto poli se ukládají jako nadřazené pojmy předmětové kategorie. Odlišují se indikátory a specifickými hodnotami

v řídicím podpoli 5; pro označení nadřazených pojmů se užívá indikátor 9 a v podpoli 5 hodnota g.
801 - zdroj původní katalogizace
Pole identifikuje agenturu odpovědnou za vytvoření záznamu a datum uložení záznamu. Pole je opakovatelné, aby bylo možné uvést modifikující nebo vydávající agenturu.
810 - zdroj ověření dat
Pole obsahuje citaci zdroje, v němž byly nalezeny informace o záhlaví.

Literatura:

- STOKLASOVÁ, Bohdana, KRBEČ, Pavel. *Jednotná informační brána*. Praha : Národní knihovna ČR, 2002. 43 s. ISBN 80-7050-415-3
- STOKLASOVÁ, Bohdana, KRBEČ, Pavel. Integrovaný přístup k informacím prostřednictvím Jednotné informační brány. *Národní knihovna*, 2002, roč. 13, č. 4, s. 225-249. ISSN 0862-7487
- STOKLASOVÁ, Bohdana. Integrace informačních zdrojů v Jednotné informační bráně a její dopad na strategii knihoven. In *Knihovny současnosti 2002*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002, s. 266-283. ISBN 80-86249-18-2
- Přístup též z: <http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/sec2002/Sec2002_strateg.doc>.
- STOKLASOVÁ, Bohdana. Jednotná informační brána jako služba i výzva pro české univerzity. In *Rufis 2002*. Brno : ApS Brno, 2002, s. 101-110. Přístup též z: <<http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/rufis/rufis.htm>>.
- BALÍKOVÁ, Marie. Soubor geografických autorit – standard pro zápis geografických selekčních prvků. *Národní knihovna*, 2002, roč. 13, č. 4, s. 317-322.
- BALÍKOVÁ, Marie. Universal Decimal Classification developments in Czechia 2001-2002. In *Extensions and corrections to the UDC*. Hague : UDC Consortium 2002, s. 18-20.
- BALÍKOVÁ, Marie. Application of UDC in Czechia. In *Extensions and Corrections to the UDC*. Hague : UDC Consortium 2001, s. 12-14.
- BALÍKOVÁ, Marie. Problematika věcného pořádkání informací a jejich zpřístupnění. *Národní knihovna*, 2001, roč. 12, č. 3, s. 175-186.
- BALÍKOVÁ, Marie. Aplikace Library of Congress Subject Headings System v Národní knihovně ČR. *Národní knihovna*, 2001, roč. 12, č. 4, s. 303-305.
- BUSHING, M., BURNS, D., POWELL, N. *Using a Conspectus method : a collection assessment handbook*. Lacey : Washington, WLN.
- STOKLASOVÁ, Bohdana, SUCHÁNKOVÁ, Alena. *Fondy Národní knihovny ČR* [Popis fondů NK ČR metodou konspektu]. [Online]. Přístup z: <<http://nkp.cz/konspekt/>>.
- STOKLASOVÁ, Bohdana. *Využití konspektu v českých knihovnách : perspektivy, harmonogram* / Bohdana Stoklasová [Text referátu pro sborník z konference CASLIN 2001. Sborník je v tisku] Přístup z: <<http://www.caslin.cz:7777/caslin01/sbornik/konspektcze.html>>.

STOKLASOVÁ, Bohdana, KALÍŠOVÁ, Jana. Konспект jako nástroj pro popis a hodnocení fondů. *Ikaros* [online]. 2000, č. 10 [cit. 2000-12-01]. Přístup z: <<http://ikaros.ff.cuni.cz/2000/c10/konspekt.htm>>.

STOKLASOVÁ, Bohdana, BALÍKOVÁ, Marie. *National bibliography of a small country in international context*. [Referát pro mezinárodní konferenci IFLA '2000, Jeruzalém, srpen2000 [online, cit. 2003-01-31]. – Přístup z: <<http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/093-123e.htm>>.

ŽABIČKA, Petr. Webarchiv – digitální knihovna českého webu. In *RUFIS 2002*. Brno : ApS Brno, 2002, s. 121-129. ISBN 80-86510-40-9. Přístup z: <http://webarchiv.nkp.cz/rufis2002_pz.pdf>.

CELBOVÁ, Ludmila; ŽABIČKA, Petr. Internetové zdroje jako součást digitálních knihoven i jako součást kulturního dědictví. In *Knihovny současnosti 2002*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002, s. 294-308. ISBN 80-

86249-18-2. Přístup též z: <http://webarchiv.nkp.cz/sec2002_lc.doc>.

CELBOVÁ, Ludmila. Soubor metadatových prvků Dublin Core schválen jako standard. *Ikaros* [online]. 2002, č. 05 [cit. 2002-05-01]. Přístup z: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208485>>. ISSN 1212-5075

VOJTÁŠEK, Filip. Trendy ve zpracování elektronických zdrojů. *Ikaros* [online]. 2001, č. 12 [cit. 2003-01-31]. Přístup z: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208430>>.

ŽABIČKA, Petr. Nástroje pro tvorbu metadat Dublin Core. In *Automatizace knihovnických procesů : sborník z 8. ročníku semináře : Liberec, 24.-25. duben 2001*. Praha : ČVUT – Výpočetní a informační centrum, 2001, s. 86-91. ISBN 80-0102-366-41. Přístup též z: <<http://platan.vc.cvut.cz/akp/clanky/09.pdf>>.

